

Hamlet XIX wieku, czyli bezdomność z wyboru

Starter:

- obraz: Aleksander Gierymski, *Żydówka z pomarańczami*; bezdomni dziś i w powieści Żeromskiego; polecenie przeczytania *Ludzi bezdomnych* i obejrzenia filmu *Doktor Judym* (1975); polecenie przypomnienia dylematów bohatera dramatu Wiliama Szekspira *Hamlet*;

Rozdział: Stefan Żeromski

- biogram pisarza i tematyka jego twórczości; obraz: Kazimierz Mordasewicz, *Portret Stefana Żeromskiego*; rola pisarza według Cezarego Jellenta;

Rozdział: *Ludzie bezdomni* – bohaterowie

- pięć ćwiczeń interaktywnych sprawdzających znajomość treści powieści;

Rozdział: Czym jest bezdomność?

- obraz: Aleksander Gierymski, *Żydówka z pomarańczami*; obraz: Aleksander Gierymski, *Ulica nocą*; cztery ćwiczenia otwarte; syndrom bezdomności bohaterów w powieści Żeromskiego;

Rozdział: Daimonion

- Artur Hutnikiewicz *Żeromski*; ćwiczenie otwarte - przygotowanie głosu w dyskusji na temat: W jakich sytuacjach bohaterowie powieści odczuwają demonizm natury ludzkiej? W jaki sposób go pokonują albo mu ulegają?;

Rozdział: O filantropii

- obraz: Kazimierz Sichulski, *Karykatura Stefana Żeromskiego*; dwa ćwiczenia otwarte;

Rozdział: Zadaniowo

- dwa polecenie otwarte (w tym polecenie napisania wypowiedzi argumentacyjnej na temat: Pesymistyczne dylematy Tomasza Judyma); ćwiczenie interaktywne słowa-klucze.

Bibliografia:

- Źródło: Artur Hutnikiewicz, *Żeromski*, Warszawa 1987, s. 323–325.

Hamlet XIX wieku, czyli bezdomność z wyboru

Żydówka z pomarańczami

Źródło: Aleksander Gierymski, olej na płótnie, Muzeum Narodowe w Warszawie, licencja: CC BY 3.0.

Zapewne niejednokrotnie spotkaliśmy na ulicy osobę bezdomną. Być może mijaliśmy kolejkę bezdomnych czekających przed kuchnią charytatywną, być może zwróciliśmy uwagę na ławkę w parku, na której bezdomny zasypiał lub być może byliśmy świadkami, jak bezdomni usuwani byli przez służbę porządkową albo policję z dworca, z poczekalni szpitalnej, z galerii handlowej... Bezdomni wywołują w nas mieszane uczucia: litość, niechęć. Zostali zepchnięci na margines społeczny – z własnej winy lub przez przeciwności losu. Stefan Żeromski w kreacjach swoich bohaterów udowadnia, że bezdomność może być cechą psychiczną i można ją interpretować metaforycznie. Poszukajmy więc różnych dróg interpretacyjnych.

Już wiesz

- 1) Przeczytaj *Ludzi bezdomnych* Stefana Żeromskiego.
- 2) Obejrzyj film Włodzimierza Haupego *Doktor Judym* (1975), DVD.
- 3) Przypomnij dylematy tytułowego bohatera dramatu Wiliama Szekspira pod tytułem *Hamlet*. Jeżeli treści tego utworu nie znasz ze szkoły, poszukaj w wybranym źródle informacji o Hamlecie.

Stefan Żeromski

Stefan Żeromski

1864 – 1925

Był jednym z prozaików Młodej Polski. Kształcił się w gimnazjum kieleckim, a następnie w Szkole Weterynaryjnej w Warszawie, której nie ukończył z powodu zaangażowania w działalność konspiracyjną (był członkiem Związku Młodzieży Polskiej). Od 1892 żonaty z Oktawią z Radziwiłłowiczów. Udzielał korepetycji, a następnie zatrudnił się w Muzeum Narodowym Polskim w Rapperswilu, gdzie otrzymał posadę bibliotekarza. Od 1895 roku publikował utwory prozatorskie (*Rozdzióbią nas kruki, wrony...* (1895); *Opowiadania* (1895); *Szybyłowe prace* (1897)). Po powrocie do kraju pracował jako bibliotekarz w Bibliotece Ordynacji Zamojskich w Warszawie. Od 1909 roku przez trzy lata przebywał w Paryżu. Jest autorem wielu znanych

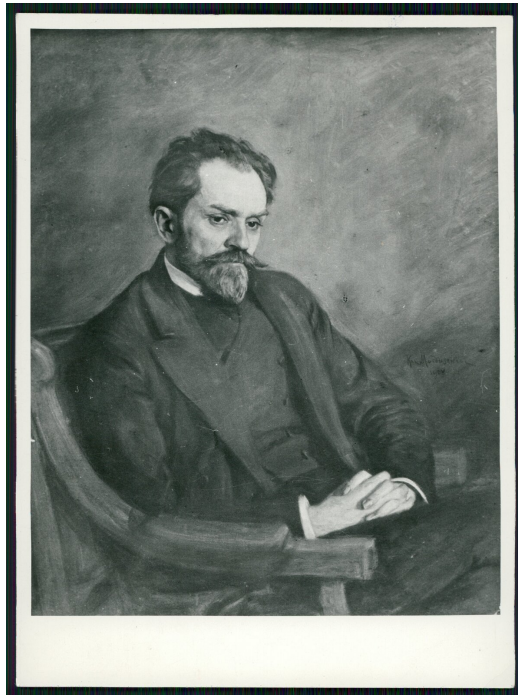
- **powieści:** *Ludzie bezdomni* (1899), *Popioły* (1904), *Dzieje grzechu* (1908), *Uroda życia* (1912), *Wierna rzeka* (1912), *Walka z szatanem* (1916), *Nawracanie Judasza* (1916), *Zamieć* (1916), *Charitas* (1919);

- **prozy poetyckiej:** *Aryman mści się* (1901), *Powieść o Udałym Walgierzu* (1905), *Duma o hetmanie* (1908);

- **dramatów:** *Róża* (1909) i *Sułkowski* (1910);

- **zbiorów opowiadań:** *Echa leśne* (1905), *Sen o szpadzie* (1906), *Słowo o bandosie* (1908).

W swoim pisarstwie wykorzystywał konwencje naturalizmu i impresjonizmu (subiektywizm świata przedstawionego, liryzm opisów przyrody, pogłębione kreacje psychologiczne). Został określony mianem poety prozy. Jako pisarz realistyczny – uwrażliwiał czytelnika na krzywdę społeczną oraz problemy historyczno-społeczne (o czym świadczą liczne nawiązania do motywów powstania styczniowego i innych wydarzeń historycznych – porusza tematykę **patriotyczną i narodowowyzwoleńczą**). Jego utwory przenika pesymistyczna refleksja. Charakterystyczne są również nastrojowe opisy natury oraz wysunięcie na pierwszy plan bohaterów rozdartych między poczuciem obowiązku (wobec ojczyzny, narodu, społeczeństwa, środowiska) a szczęściem osobistym. Taki typ psychologiczny charakteryzuje głównego bohatera *Ludzi bezdomnych*. Powieść ta została opublikowana w 1900 roku.

Portret Stefana Żeromskiego

Źródło: Kazimierz Mordasewicz (1859–1923; polski malarz specjalizujący się w portretach, 1908, olej na płótnie, Muzeum Narodowe w Warszawie, licencja: CC BY 3.0.

Ważne!

Społeczną rolę pisarza u schyłku XIX wieku wskazywał m.in. Cezary Jellenta (1861–1935), krytyk literacki i publicysta *Młodej Polski*. Doceniał perswazyjne funkcje literatury współczesnej – pisał: 'Powieść jest naszym *Forum Romanum*, parlamentem, widowiskiem i środkiem nauczania, często nawet wybiegiem cenzuralnym, omijającym niebotyczne góry przeszkód'.

Ludzie bezdomni – bohaterowie

Ćwiczenie 1.1

Spśród wymienionych niżej cech wybierz te, które pasują do osobowości Tomasza Judyma.

Osobowość Tomasza Judyma

Określenia niepasujące do osobowości bohatera

asceza

despotyzm

niezależność

egzaltacja

upór

niezlomność w dążeniu do celu

intryganctwo

oportunizm

oszczędność

lojalność

lenistwo

idealizm

miłosierdzie

malkontenctwo

hedonizm

rozzutność

aktywizm

wiarygodność

pokora

empatia

skromność

złośliwość

cynizm

wrażliwość uczuciowa

lubieżność

narcyzm

uczciwość

konformizm

pracowitość

oziębłość uczuciowa

introwertyzm

Ćwiczenie 1.2

Dopasuj bohaterów do odpowiadających im charakterystyk.

lekarz, syn szewca z ulicy Ciepłej
w Warszawie

Wiktor Judym

były powstaniec styczniowy, emigrant

Joasia Podborska

nauczycielka, pozbawiona domu
i rodziny

Les-Leszczykowski

brat Tomasza, robotnik, emigruje wraz
z rodziną

Wacław Podborski

brat Joasi, zginął na Syberii

Korzecki

inżynier na Śląsku, samobójca

Tomasz Judym

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 1.3

Spośród wymienionych bohaterów występujących w utworze wskaż postaci epizodyczne.

☐ Paweł Obarecki

☐ Niewadzka

☐ Natalia Orszeńska

☐ Kalinowicz

☐ Rybak

☐ Wenus z Milo

☐ Krzywosąd Chobrzański

☐ Rafał Wolbromski

☐ doktor Węglichowski

☐ Stacha Bozowska

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 1.4

Połącz w pary katalog zasług i ról społecznych z wybranymi bohaterami.

Wacław Podborski

społecznik w środowisku górniczym

Joasia Podborska

działacz robotniczy

Tomasz Judym

nauczycielka

Korzecki

lekarz chirurg - społecznik

Wiktor Judym

działacz polityczny, zesłaniec w głąb Rosji

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 1.5

Poszczególnym wypowiedziom przyporządkuj odpowiednich bohaterów.

"Zachowywać czystość duszy i nie dawać do siebie przystępu niczemu podłemu".

Tomasz Judym

"Ja mam zanadto wyedukowaną świadomość".

Korzecki

"Nie mogę mieć ani matki, ani ojca, ani żony, ani jednej rzeczy, którą bym przycisnął do serca z miłością, dopóki z oblicza ziemi nie znikną te podłe zmory".

Wiktor Judym

"Kiedy niekiedy z oczu jego wytaczała się łza i przez nikogo niedostrzeżona biegła po wynędzniałej twarzy".

Joasia Podborska

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Czym jest bezdomność?

Ćwiczenie 2

'Mury o kolorze zakurzonego grynszpanu albo jakiejś zrudziałej czerwoności, niby pstre, ogołoczone gałgany', 'blade, żółte, obumarłe dziewczyny' – tego rodzaju ponure pejzaże obserwował Judym na ulicach Ciepłej i Krochmalnej. Omów technikę obrazowania, jakiej użył Stefan Żeromski do opisanie realiów warszawskiej ulicy.

Żydówka z pomarańczami

Źródło: Aleksander Gierymski, olej na płótnie, Muzeum Narodowe w Warszawie, licencja: CC BY 3.0.

Ulica nocą

Źródło: Aleksander Gierymski, olej na płótnie, Lwowska Galeria Sztuki, licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 3.1

Omów środowiska społeczne ukazane przez Stefana Żeromskiego w *Ludziach bezdomnych*.

Ćwiczenie 3.2

Kim są ludzie bezdomni przedstawieni w powieści? Przygotuj krótkie biogramy bohaterów indywidualnych.

Ćwiczenie 3.3

Które cechy charakterologiczne zbliżają Tomasza Judyma do bohatera romantycznego, a które do postaci pozytywistycznych? Zredaguj na ten temat kilkuzdaniową notatkę.

Ćwiczenie 3.4

Zinterpretuj sytuację Joasi Podborskiej.

Syndrom 'bezdomności'

Głównym motywem powieści Żeromskiego jest syndrom 'bezdomności' bohaterów poszukujących swego miejsca w życiu i pozbawionych domu w znaczeniu metaforycznym – wyobcowanych ze społeczeństwa, zbuntowanych wobec wszelkich kompromisów, a przy tym nieustabilizowanych wewnętrznie. Na drugim planie – w naturalistycznych obrazach Żeromski ukazuje ludzi naprawdę bezdomnych: nędzarzy, włóczęgów, robotników zamieszkujących rudery. Głównym bohaterem powieści jest doktor Tomasz Judym – mieszkaniec wynajętej, skromnej stancji, który odrzuca szczęście osobiste u boku kobiety i, choć jego ukochana odwzajemnia uczucie, wybiera samotność. Zawód lekarza jest dla niego spełnieniem szczególnego powołania, uwrażliwiającego na ludzkie nieszczęście, dającego możliwość ratowania życia i zdrowia oraz nieustannego doskonalenia się (zawodowego

i moralnego). Niezlomna i skomplikowana osobowość bohatera zdecydowała o braku akceptacji w środowisku, które nie poparło jego pomysłów: propozycji darmowego leczenia najbiedniejszych i osuszania bagien w Cisach. Jako bohater tragiczny został wyposażony zarówno w cechy romantycznego fanatyka, bohatera zbuntowanego i samotnie zmagającego się z przeciwnościami losu, jak i pozytywisty wierzącego w ideały pracy organicznej oraz hasła demokratyzmu społecznego (sam Żeromski określił go mianem 'pozytywisty chybionego', gdyż w finale utworu poniósł [klęskę](#)).

Daimonion

((Artur Hutnikiewicz

Żeromski

'Pewnego popołudnia w sierpniu Judym otrzymał list przez umyślnego człowieka. Była to ręką Korzeckiego na jakimś urywku schematów kancelaryjnych zakreślona cytata z Platonowej *Apologii Sokratesa*:
Objawia się we mnie jakieś od Boga, czy od bóstwa pochodzące zjawisko ... Zdarza się to ze mną począwszy od dzieciństwa. Odzywa się głos jakiś wewnętrzny, który, ilekroć się zjawia, odwodzi mnie zawsze od tego, cokolwiek w danej chwili zamierzam czynić, sam jednak nie pobudza mnie do niczego... To, co mnie obecnie spotkało, nie było dziełem przypadku, przeciwnie, widoczną dla mnie jest rzeczą, że umrzeć i uwolnić się od trosk życia za lepsze dla mnie sądzono. Dlatego właśnie owo [Daimonion](#), ów głos wieszczcy, nie stawiał mi nigdzie oporu' (*Ludzie bezdomni*).

[...] Słowo *daimonion* i pojęcie tym słowem oznaczone pojawia się niejednokrotnie na kartach dzieł Żeromskiego, stanowiąc pewien dość istotny element jego pisarskiego światopoglądu. Słownik grecko-polski tłumaczy rzeczownik *daimon* jako 'bóg, bóstwo, moc boska, bóstwo opiekuńcze' lub 'złe' raz na zawsze przypisane do kogoś; w znaczeniu dalszym 'przeznaczenie, los, dola' lub 'moc rządząca przeznaczeniem'. Czasownik *daimondo* znaczy: być 'pod władzą, w mocy demona', być 'opętany, nawiedzonym', przymiotniki: *daimonikos* – to 'opętany przez demona', *daimonios* – 'pochodzący od demona' w znaczeniu czegoś, co 'niezwykłe, uderzające, cudowne,

nadzwyczajne, zesłane z nieba'. Abstrakcyjne pojęcie *daimonion* oznacza jakąś zagadkową boską potęgę lub istotę, dobrą lub złą [...].

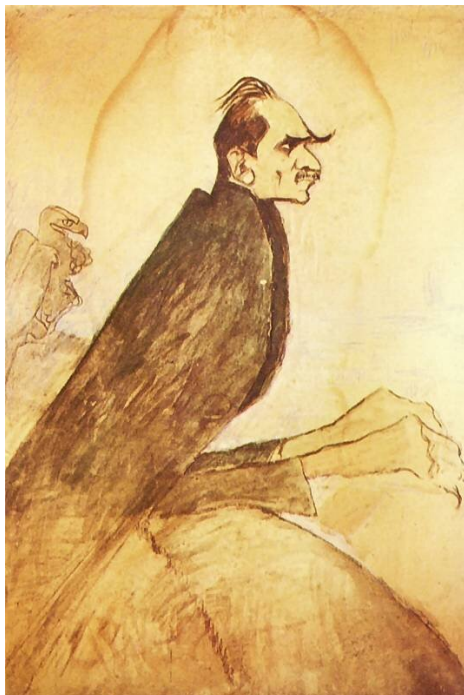
Daimonion jest więc jakby rdzeniem osobowości, życie rozumne i prawdziwe miało polegać na zgodzie ze swą własną osobowością, ze swoim *daimonion*. Kto żyje z nim w harmonii, żyje w harmonii z wszechświatem [...]. Teza o pochodzeniu świata od demiurga jako potęgi negatywnej nadawała koncepcjom religijnym **gnozy** rys swoistego dualizmu, nieustającego napięcia między duchem a ciałem, między Bogiem a szatanem. Ten dualizm przenikał do chrześcijaństwa wschodniego, stając się [...] jego głównym i duchowym przewodnim motywem. Jest to dualizm zaświata i doczesności, ideału i rzeczywistości, wolności i konieczności, jednostki i organizacji. Ten trwający niezmiennie stan rozdarcia sprzyjał rozprzestrzenianiu się postaw ambiwalentnych i w przeciwstawnych ekstremach tej ambiwalencji maksymalistycznych w odczuwaniu i wartościowaniu rzeczywistości, odrzucenia jej i korzenia się przed nią, ucieczki od niej w samotnię życia pustelniczego lub rozplynięcia się w uniwersum społecznym aż do zupełnej zatury indywidualnej osobowości, nienawiści grzechu i fascynacji złem.

Źródło: Artur Hutnikiewicz, *Żeromski*, Warszawa 1987, s. 323–325.

Polecenie 1

Komentarz Artura Hutnikiewicza odwołuje się do gnostycznej interpretacji pojęcia *daimonion*, wielokrotnie ujawniającego się w twórczości Żeromskiego. Przygotuj głos w dyskusji na temat: 'W jakich sytuacjach bohaterowie powieści odczuwają demonizm natury ludzkiej, w jaki sposób go pokonują albo mu ulegają?'.

O filantropii

Karykatura Stefana Żeromskiego

Źródło: Kazimierz Sichulski, 1914, akwarela i kredka na papierze, Muzeum Tatrzańskie im. dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem, licencja: CC BY 3.0.

Polecenie 2.1

Podaj kilka przykładów filantropii.

Polecenie 2.2

Wyjaśnij, czy współcześnie filantropia uważana jest za postawę 'fałszywej miłości czy miłosierdzia'. Odwołaj się do konkretnych przykładów.

Zadaniowo

Polecenie 3

Zredaguj wypowiedź argumentacyjną na temat: 'Pesymistyczne dylematy Tomasza Judyma'.

Polecenie 4

Zredaguj pięć pytań, na które odpowiada tekst Artura Hutnikiewicza.